

Vad kan ett neuro-psykoanalytiskt perspektiv ge en psykoterapeut?

Lennart Ramberg, barn- och ungdomspsykiatriker, utbildningsanalytiker i Svenska Psykoanalytiska Sällskapet, Stockholm

Inledning

Finns det någon anledning att vända sig utanför sitt kunskapsområde när man ser att ens arbete faktiskt syns göra nytta och känns meningsfullt?

Jag menar det. Jag tror dessutom att omgivningen snart kommer att kräva det av vår profession.

Inledningsvis söker jag klargöra vikten av att förankra sitt arbete inom ett övergripande humanistiskt och i vid mening biologiskt synsätt.

Har man gjort det löper man inte alltför stor risk att förlora sig i reduktionism när man söker finna vägar att förstå och kanske vidareutveckla sitt sätt att arbeta utifrån ett Body-Mind perspektiv.

Under de sista decennierna har en ny vetenskap, neurovetenskap utvecklats. Psykoanalytiker och neurovetare har under det sista decenniet bildat ett internationellt interdisciplinärt forum med återkommande konferenser och en egen tidskrift, *Neuro-psychoanalysis*¹. Man är medveten om, som Nobelpristagaren i medicin år 2000 och tillika redaktionsmedlemmen Erich Kandel², skrivit, att psykoanalysen för närvarande kanske har den mest utvecklade teorin för att beskriva människans komplexitet.

Men också att teorin måste vidareutvecklas och därvid säkerligen också revideras. I detta arbete har man nytta av många olika vetenskaper och teorier, inte minst kognitiva.

Huvuddelen av min artikel innehåller ett försök att utifrån ett neuro-psykoanalytiskt synsätt beskriva hur man idag kan se på Jaget och Detet (huvudsakligen) och Det Omedvetna utifrån Freuds strukturella modell från år 1923, en av hörnstenarna i hans metapsykologi (2002).

Det begränsade utrymmet och svårigheten att i beskrivningen upprätthålla en konsekvent åtskillnad mellan en subjektets nivå, psykologisk modellnivå, hjärnfunktions- neuroanatomisk nivå, gör att beskrivningen är grovt förenklad och brister i logisk stringens, vilket i sin tur kan inbjuda läsaren till en reduktionistisk läsart. Jag beklagar det.

Hur ofta kan man förändra sin världsbild?

De flesta av oss psykoterapeuter blir inte legitimerade förrän vid 35-40 års ålder. Vi har vid den åldern för länge sedan levt oss igenom och till stor del förträngt de olika föreställningar om livet (världsbilder) vi utvecklat under barndomen. Vi har kanske gjort uppror mot dem genom att ifrågasätta vuxenvärlden under puberteten; i vilket fall har vi grundligen modifierat och integrerat de icke förträngda aspekterna av dem till en någorlunda medveten och sammanhängande världsbild som vi dessutom ideologiskt förankrat under adolescensen.

Kanske har vi under vår egenterapi/analys kommit ytterligare i kontakt med bortträngda och grundläggande föreställningar och på det sättet modifierat eller kanske t.o.m. kraftigt förändrat dessa världsbilder och därmed vår medvetna syn på livet.

Förutom våra privata världsbilder och medvetna/omedvetna föreställningar om hur livet skall förstås och levas, har vi genom utbildningen troligen tillägnat oss en övergripande (meta-) teori av systemteoretiskt eller psykoanalytisk art samt flera kliniska teorier om hur man bäst kan hjälpa människor att utvecklas.

Många är säkert tillfreds med den professionella kunskap de fått och vidareutvecklar och finslipar den genom kliniskt arbete samt går en del kurser för att hålla sig à jour med utvecklingen.

Jag tror emellertid att många styrs av sin nyfikenhet och önskan till fördjupning av sin förståelse av det arbete de utför och därför inte väjer för att uppfatta icke förväntade skeenden eller nya frågeställningar som kräver nya svar, vilka kanske i sin förlängning öppnar för nya och omvälvande föreställningar om livet och den professionella teorin.

Hur finna en vår tids världssyn som inbegriper både den humanistiska och naturvetenskapliga världen?

Jag är övertygad om att man ständigt arbetar på eller har en övergripande världssyn med vilken ens professionella teori och arbete någorlunda kan harmoniera. Om så inte är fallet uppstår psykiska problem eller blir man cynisk. Det senare utvecklingen gissar jag är farligare i vårt yrke än för affärsmannen.

Jag tror dessutom att ett sådant arbete utgör en viktig ingrediens i nerven i ens arbete – en ständigt prövande nyfikenhet.

Förutom psykoanalys har jag, som både patient och terapeut, ägnat mig åt familje- och kroppsterapi. Jag fann först svårigheter att förena Freuds synsätt med den interpersonella teori vi då lärde oss i Holistiska föreningen (numera Svenska Psykoanalytiska Sällskapet).

Senare när jag arbetade med familjeterapi och kroppsorienterad psykoterapi fann jag överhuvud taget psykoanalytisk teori svårförenlig med flera av de fenomen och processer jag då kom i kontakt med.

En kliniker bör naturligtvis inte fullt ut anamma en teori om den inte kan rymma de kliniska erfarenheter han har.

I början av förra seklet hade Freud, Jung och James formulerat teorier som förenade humanistisk kunskap med naturvetenskaplig. På 60-70-talet stod vi inför en delvis ny bild av världen och psyket och nya övergripande teorier behövdes.

Liksom för en del andra blev systemteori en tunn och luftig men likväl övergripande teori för mig. Jag tyckte man kunde infoga psykoanalytisk klinisk teori med dess olika skolbildningar samt en del andra teorier under detta metapsykologiska paraply.

De som förutom psykoanalytiska författare inspirerat mig mest dittills var Gregory Bateson, känd för de flesta för sin dubbelbindningsteori. För mig är han framför allt en person som i artikelsamlingen "Steps to an Ecology of Mind" (1972) och "Mind and Nature" (1979)³ ställde och belyste väsentliga frågor om människan och världen som olika aspekter av 'Mind' som kunde ses ur både ett biologiskt och ett själiskt perspektiv. Han refereras konstigt nog inte till annat än i familjeterapeutiska sammanhang.

Därefter följde filosofen Susanne Langer som i sin bok "Feeling and Form" (1953) framställer en teori om människans tvingande behov att formge och ge uttryck för sin inre värld och sitt känsloliv. Hon formulerar också en teori om det konstnärliga uttrycket, konstverket. Hon skrev därefter en genomgripande filosofisk essä, "Mind: an essay on human feeling" (1967-72), i vilken hon med stöd av rön från olika vetenskaper, utvecklar en teori om hur evolutionen gradvis utvecklar organismer med ett alltmer preciserat och utvecklat känsloliv. Denna essä har bl.a. påverkat författare som Stern och Edelman i deras teoribildning.

När jag så kom i kontakt med mer distinkt kliniskt inriktade tänkare och modern spädbarnsforskning, genom framför allt Stern (och genom honom en hel forskningsvärld med bl.a. Emde, Trevarthen och Tomkins – se Havnesköld/Risholm Mothander, 2002 för en bra översikt) och såg hur fruktbart han kunde föra en dialog mellan psykoanalytisk teori (det kliniska barnet) och forskarnas fynd (det observerade barnet), utgjorde det en vändpunkt. Han kunde, visserligen enbart utifrån det lilla barnets utveckling, visa att förändring av yttre värld genom varande, handling och ord kunde förändra den inre i dess olika dimensioner – av honom benämnda som olika själv – på ett varaktigt sätt.

Han, liksom senare Damasio, hade en förmåga att bilda operationella begrepp för att beskriva den psykiska världen utan att fördenskull bli alltför reduktiv.

Jag tyckte att jag för första gången kunde se början till en övergripande formulering av en teori som kunde ge svar på mina frågeställningar på ett vidare sätt än den psykoanalytiska teori jag dittills kommit i kontakt med. Jag skrev ett utkast i form av boken "Tänkbar" (1992). Den var tänkt som en början till

något mer substantiellt, men av olika skäl blev det inget mer.

Några år senare befann jag mig i en situation, där det kliniska arbetet alltmer började domineras av kognitiv beteendeterapi och psykofarmako-logisk behandling. Jag sökte då finna sätt att beskriva och hävda psykoanalytiskt orienterad psykoterapi, kropps- och bildterapi och familjeterapi utifrån en neurovetenskaplig och positivistisk kontext. Jag kom då i kontakt med neurologen Damasio's bok "Descartes misstag" (1994)⁴. Jag tyckte att han kunde klargöra att psykisk utveckling i djupare mening bara kan ske när kroppen, med emotionerna som främsta förmedlare, länkas till kognitionen samt att detta möte utgör en startpunkt för symboliseringsprocessen.

Det följande decenniet har böcker i ämnet Mind – Hjärna - Kropp formligen vällt in.

Kunskapen om psykiska processer inom psykoanalysen har uppstått till följd av analytiskt arbete

Psykoanalysen är en metod (ett begränsat paradigm) avsedd att vara till hjälp för individen, analysanden, i hans försök att finna ny mening och nya värdesystem i sitt liv. Han bör under analysen dessutom finna förutsättningar för att kunna leva utifrån dem.

Är det därför viktigt för en psykoanalytiker – eller en psykodynamiskt eller systemteoretiskt orienterad psykoterapeut – att veta något om utvecklingspsykologi, neurovetenskap, sociologi och antropologi etc.?

Psykoanalytisk teori är inte nödvändigtvis beroende av andra vetenskaper även om teorin kan ha tagit intryck av dem.

De båda psykoanalytiska föreningarna har t.ex. valt att inte ha någon obligatorisk utbildning i utvecklingspsykologi även om man för att antas i utbildningen förväntas ha en sådan kunskap. Tidigare hade emellertid de läkare som antogs till utbildningen en ringa obligatorisk utbildning i detta ämne.

Många har varit tveksamma då man inte har funnit någon utvecklingsteori som tillräckligt väl matchar den kliniska teori som man vill undervisa.

Psykoanalysen använder sig av teorier som "destillerats fram" av kreativa, teoretiskt intresserade kliniker ur just deras psykoanalytiska arbete; teorier som sedan andra kliniker tycker varit värdefulla och sett bekräftas i sin egen verksamhet.

Detta, att psykoanalytisk teori skapats utifrån de erfarenheter, som denna i konkret mening mycket strikta behandlingsform givit upphov till, är också dess styrka: Vetenskapsfilosofiskt kan man enligt Molander⁵ (1983) säga att teorin, både den kliniska och metapsykologiska, utformats utifrån sitt eget begränsade paradigm.

Vi kan t.ex. se vilken förändring (och utveckling) i teorin som uppstår när Klein, genom att modifiera teknik och ramverk, utvidgar detta begränsade paradigm till att gälla behandlingen av små barn som har en formellt underordnad position i familjesystemet och ännu ej färdigt utvecklade hjärnor och personligheter!

Utgör psykoanalysen ett slutet system?

Det leder emellertid samtidigt till att man ofta använder dessa teorier så att de inbördes stödjer varandra, när man vill framstå som vetenskaplig i vidare bemärkelse, och man hamnar då lätt i cirkelresonemang.

I någon mån kompenseras denna brist numera av att de olika psykoanalytiska skolbildningarna med "tillhörande" utvecklingsteorier som uppstått under hundra års klinisk erfarenhet av metoden, befinner sig i viss dialog med varandra. En solid och levande tradition har utvecklats, där den kliniska teorin upprätthålls genom tät handledning i nationella och internationella nätverk.

Under de senare åren har utvecklingen gått mot att undersöka vad de olika skolbildningarna har gemensamt i praktiken genom att företrädare för olika riktningar tillsammans studerar sitt kliniska arbete⁶.

Det föreligger således en risk för cirkelreferenser och för ett slutet självverifierande system: Det är inte underligt att det uppstår krav från den akademiska världen, Socialstyrelsen och bidragsgivande organ på att få den psykoanalytiska metoden bekräftad i form av resultat⁷ och att man vill veta om de kliniska teorierna kan fås att överensstämma med nutida vetenskap.

Det är tveklöst viktigt att den psykoanalytiska kliniken och teorin ständigt befinner sig i en dialog med samtidens human- och naturvetenskapliga utveckling. Det innebär emellertid inte att man skall underordna

sig denna.

Än befinner sig kunskapen om den inre världen på en förvetenskaplig nivå

Jag tror att filosofen S. Langer⁸ har rätt när hon hävdar att förståelsen och kunskapen om människans "högre" psykologi, i betydelsen livsmål, motivkrafter, kreativitet och inre värld, ännu befinner sig på ett förvetenskapligt stadium.

Hon menar att en vetenskap föregås av, tar sin början i, en serie olika inre icke diskursiva former, 'images', och berättelser som inte vetenskapligt kan diskuteras eftersom detta kräver en annan mer objektiverad form och en högre abstraktionsnivå. Dessa 'images' kan emellertid ge inspiration till en modell, en abstraktion, ett mentalt objekt. En modell går att vetenskapligt skärskåda, i meningen att den kan provas och modifieras och sedan provas om igen.

Naturvetenskapen använder sig av modeller som objektivt kan verifieras genom experiment, vilkas resultat leder till nya experiment och vetenskapen utvecklas o.s.v.

Langer menar att människolivet, och speciellt det inre livet, är så pass komplext att det inte kan omfattas och begripliggöras genom experiment. Därtill måste det till kvalitativt annorlunda verifierings- och beskrivningssystem, än de som de positivistiska vetenskaperna kan bidra med och några sådana har inte utvecklats inom det fältet än. Inom de humanistiska fakulteterna görs försök sedan länge. Langer menar att man för att skapa sådana modeller bör söka sig inspiration från konstarna, det subjektiva livets domän. Sedan hennes stora essä skrevs på 60-70-talet har mycket hänt inom neuropsykologi, spädbarnspsykologi, psykobiologi och ämnet artificiell intelligens. Jag tror dock att hennes tes håller även nu, om än glappet till naturvetenskapen är betydligt mindre än tidigare.

Det finns en risk när man gör den inre världens psykologi till vetenskap: Man använder teorier och lånar mätmetoder som bygger på andra vetenskapers teorier för att legitimera sig som vetenskap. Det leder till en reduktion av det man vill förstå, nämligen människans högre psykiska funktioner, eftersom man undersöker de senare med metoder som är ämnade för psykiska funktioner på en lägre och mindre komplex nivå, eller använder sig av kunskap från djur för att förklara människan. Ett sådant förfarande reducerar och banaliserar.

Å andra sidan: När kliniska forskare söker förstå det mänskliga subjektet söker de givetvis huvudsakligen beskriva det utifrån sitt arbete med andra, men de påverkas sannolikt mera än de själva föreställer sig av sin egen historia och samtid, sina egna inre bilder och metaforer, när de söker forma en allmängiltig modell av psyket. Den kliniska teoretikerns biografi och den tidsanda han lever i blir därför viktig: Vi behöver bara tänka på vad som skrivits om Freud och hans uppväxt i detta avseende.

Att inom psykoanalysen införliva neurovetenskap och kognitiv teori

Jag menar, som jag antytt ovan, att den psykodynamiskt och systemteoretiskt orienterade psykoterapeuten i första hand bör finna sin inspiration inom den humanistiska sfären och hos naturvetare med en humanistisk förankring.

Vi befinner oss emellertid nu i en tid då en ny vetenskap, neurovetenskap, utvecklats så mycket att det är rimligt och fruktbart att använda dess kunskaper för att diskutera och ifrågasätta psykoanalysens metapsykologi. Willma Bucci har gjort ett intressant försök.

Det finns också anledning att använda oss av den senare kognitiva teorins utveckling (i synnerhet efter "den andra kognitiva revolutionen") eftersom man i denna: 1/ gått från tanken om seriella till parallellt distribuerade processer, 2/ gått från meningslösa minnestester till att undersöka hur minnet fungerar i traumatiska situationer i verkliga livet (t.ex hos terrorister)⁹ och 3/ har lämnat metaforen om Mind som en dator.

Fördelen är, som jag ser det, främst att den kognitiva teorin har en experimentell förankring och rör sig med flera sinsemellan olika system som arbetar omedvetet. Irene Matthis, David Olds och Jesper Hoffmeyer använder sig alla av ett semiotiskt tänkande för att kunna åstadkomma en principiell integration av naturvetenskapens kunskapsdomän och subjektets fenomenologi och teori. Matthis kopplar

det till några av Freuds fall. Olds anlägger i mitt tycke den semiotiska modellen väl hårt över den subjektets och naturvetenskapens domän han vill inbegripa inom sin teori. Jag tycker i synnerhet hans beskrivning mer resulterar i nya ord och ett tankemönster som blir till en "kroppsstrumpa" som väl mycket pressas på det material han vill undersöka. De lyckas emellertid forma en begreppslig brygga mellan de väsensskilda kvalitéerna Mind och Kropp-Hjärna. Jag gissar att båda snart kommer med fördjupade tankegångar inom detta synsätt. Hoffmeyer, en biologisk kemist, har verkligen gjort ett rejält anslag och ger en spännande och tankeväckande beskrivning av utvecklingen som orsakad av subjektets agens. Semiotiken har med sin utgångspunkt från Peirce en i förhållande till systemteorin något längre tradition. Jag är dock osäker om dess begreppsapparat är nödvändig för att beskriva en neuropsykologisk teori i vid mening.

Låt oss undersöka en av psykoanalysens metapsykologiska grundbultar, Det Omedvetna, utifrån ett evolutionärt, neurovetenskapligt och utvecklingspsykologiskt perspektiv samtidigt som vi ser det utifrån psykoanalytisk teori. (Jag avser metapsykologin i dess deskriptiva mening. Jag är medveten om att man kan förstå/läsa Freud på olika sätt. Han utvecklade sitt tänkande hela tiden utan att egentligen revidera något av det han tidigare formulerat. Kliniskt använder jag mig huvudsakligen av postkleiniansk och intersubjektiv teori.)

Evolutionärt

Växterna är autonoma och är relativt passivt beroende av omgivningen¹⁰. De saknar i stort en aktivitet riktad gentemot omvärlden, ett agens (Langer, 1967). Man tror att det i Urtiden funnits självständiga organismer som haft en egen övergripande autonomi med ett agens men som senare uppgivit denna för att i stället leva vidare inom cellen som mitokondrier – en viktig, men likväl bara en avgränsad delfunktion i cellen (Hoffmeyer). Djuren, däremot, äger agens. Med agens menar jag att djurets övergripande organisation, dess funktionella autonomi, är så utformad att det aktivt måste söka sig utanför sig själv för att kunna bibehålla sin inre jämvikt, växa och föröka sig. Annars går djuret under.

Vi kan grovt säga att människan och hennes hjärna är formad utifrån tre släktens principiella sätt att upprätthålla sin autonomi och agens och att reproducera sig; reptilens, däggdjurets och människans eget (MacLean, 1978).

Människohjärnans evolutionärt äldsta del, reptildelen (ungefär: mitthjärna och hypothalamus), avspeglar en funktionell autonomi som bygger på homeostatiska (jämviktssuppehållande) mekanismer och har ett agens av reflexartad karaktär. Vissa stimuli i omgivningen ger upphov till ett relativt stereotyp beteende. Här kommer agens till uttryck i form av en aktiv reglering av den fysiologiska jämvikten och tillväxten, att aggressivt hävda och försöka att utvidga territoriet samt ett utåtriktat sexuellt beteende.

Vi människor äger till skillnad från de andra djuren en ständigt aktiv men mycket formbar sexualitet. Från att aggressivt hävda vårt territorium med våld har vi utvecklats så mycket att vi i stället strategiskt kan manipulera oss fram. Under gynnsamma omständigheter är de sublimerade motsvarigheterna till upprätthållandet av vårt territorium "utövandet av egenskaperna" värdighet och integritet tillräckligt för att hävda vår plats.

Däggdjursdelen (limbiska systemet) representerar ett funktionssätt, som är överordnat reptilens: Däggdjuret föds med en förmåga att hämma reflexerna till förmån för en nyinlärning. Ungen har en förmåga/tvång till anknytning till modern och en instinkt till inordning i flocken och till att underordna sig ledaren. Dess genetiska program måste, för att kunna förverkligas, kroppsligen aktualiseras i samvaro med en levande omgivning: Inlärningen måste förkroppsligas (be embodied) för att den skall kunna fungera. Eller som Bion uttrycker det: En verklig erfarenhet måste till för att en föreställning skall bli till en föreställning. Vi utvecklas som subjekt i en intersubjektiv dialog. För att föreställa oss vad som kan ske om en sådan uteblir, kan vi tänka på Harlows apungar som växte upp med en tygmamma och senare blev asociala, eller på de spädbarn med en mycket deprimerad eller schizoid moder som senare kommer att uppvisa autistiska drag.

Ungen föds, förutom med reflexer, också med emotioner, vilka till sin natur är komplexare än de förra. Emotioner är ett slags nedärvda, av evolutionen utvalda, kommandosystem (Panksepp, 1998). En emotion

förändrar djurets psykiska tillstånd på ett specifikt sätt och signalerar detta till omvärlden, som direkt påverkas, och den manifesterar sig i riktade handlingar. Exempel på emotioner är fruktan, raseri/attack och panik. Det senare kommandosystemet utlöses då man upplever en brist på anknytning.

Den grundläggande inläringen sker under djurets barndom genom lek, varigenom ungen lär sig att utforma sitt agens på ett sofistikerat sätt. När det vuxna livet börjar har det en arsenal av grundprogram som det kan vidareutveckla. I båda fallen vidtar processer under sömnen (som bl.a. avspeglas i drömmens REM-fas) vilka selekterar ut viktiga dagsrester och fäster dem i långminnet för framtida bruk (Winson, 1985; Levin, 1991; Reiser 1994; Ramberg, 1998).

Människans huvudsakliga tillskott är, förutom en ytterligare sofistikerad av sitt agens, sin drift, och affektivet, en förmåga att medvetet tänka och vilja. Det sker till följd av tillväxt av framför allt den främre delen av pannloben (prefrontalt) och hjässan (parietalt). Detta område upptas till största delen av associationsneuroner (se fig. 3) som inte är direkt kopplade till något specifikt system. Dessa delar av hjärnan är inte fullt utvecklade förrän vid 18-20 års ålder (Fuster, 1997). De kan sägas utgöra en del i ett överordnat system som, samtidigt som det hämmar de underliggande systemen, kan väga samman olika motivkrafter, känslor och sinnesintryck mot varandra, och sedan möjliggöra en medveten handling. Vår fria vilja är således beroende av vår förmåga att kunna hämma underliggande reptil- och däggdjurssystemens tendens till omedelbar handling.

Framöver kommer den selekterande och hämmande prefrontalloben att beskrivas som det neuroanatomiska underlaget för sekundärprocessen medan däggdjursdelen utgör underlaget för primärprocessen.

Subjektets dolda grund

Vi har som flest neuroner nära fostertidens slut (Mrzljak, et al., 1990). Ett samspel mellan hjärnans inre utveckling och omgivningens stimuli gör att vissa neuroner länkas samman "tätare" via synapser medan åter andra förtvinar och dör av brist på stimuli ('Neurons that fire together wire together' – Hebb's lag, Neurodarwinism – Edelman, 1992). I stället för en homogen oorganiserad massa av neuroner uppträder neuronala nätverk och en funktionell organisation möjliggörs därmed. Av samma skäl förstärks vissa synapser i faciliterande riktning och andra hämmas. Så bildas olika neuronala nätverk. Vissa av dessa är grundläggande "hardwired", medan andra såsom synapsernas facilitering och hämning förändras hela livet. Bilden har dock modifierats när man förstått att nya neuroner kan bildas ur stamceller även i vuxen ålder.

När barnet föds fungerar således bara en del av hjärnan. Andra delar kommer sedan etappvis att kopplas in på nätet¹¹, och utvecklingsordningen följer i stort evolutionen. Vi skall senare se hur denna gradvisa mognad kan anses svara mot den psykoanalytiska uppdelningen i medvetet och omedvetet tänkande samt i primär- och sekundärprocess.

De nätverk som är tidigast anlagda, skapar de första minnesspår, som därmed blir djupast inpräglade. De lägger därmed grunden för de senare uppkomna spår. Det är också de som försvinner sist vid åldrandet.

Arten av den interaktion som råder mellan foster och moder, d.v.s. i stort de ämnen som via moderkakan (placenta) överförs till barnet från moderns blod, kommer att påverka barnets växande hjärna. Om modern upplever mycket stress, är allvarligt sjuk eller missbrukar, kan detta leda till förändringar hos barnet såsom ett visst slags autism, förändrat temperament, osäkrare könsupplevelse (se bl.a. Panksepp).

Stern har skildrat hur barnet under sina första månader i livet, perioden för det begynnande självet, skapar en slags självkonstans genom att det får upprepade, invarianta erfarenheter som förkroppsligas (embodiment). Det gäller upplevelsen att vara sitt eget agens, förvissningen om att hänga samman i en funktionell helhet, att uppleva sina emotioner – sitt medfödda affektsystem – faktiska verkan och att, i en primitiv bemärkelse, uppleva sig själv minnas.

Allt detta sker i samvaro med omgivningen, oftast modern, och det är klart att under denna livsperiod läggs grunden till en självorganisation vars tillkomst vi aldrig någonsin kommer att kunna minnas (i ordets sedvanliga bemärkelse). Dessa minnesspår är så grundläggande till sin karaktär att de samtidigt, i kraft av

de neuronala nätverk de utformat, kommer att utgöra den arkitektoniska grund på vilken senare minnen kommer att byggas¹².

Bateson (1972) har gjort en analogi: En tv-apparat kan inte i bild visa hur den är uppbyggd eller fungerar, utan att detta menligt skulle påverka den bild där detta skulle kunna åskådliggöras.

Barnet bygger således redan tidigt en helt egen världsbild i den meningen att hjärnan-kroppen organiserar sätt att se, höra, lukta och kroppsligt förhålla sig till omvärlden, vilket i sin tur genererar erfarenheter som överensstämmer med just denna organisation. Detta förhållningssätt till omvärlden och till sig själv med dess tillhörande världsbild tenderar i stort att bekräftas under uppväxten. Vi skapar oss minnen som känslomässigt överensstämmer med det liv vi började livet med.

Mot ett upplevande själv

Vid 2-3 månaders ålder, när barnet tillskansat sig ovanstående neuronala arkitektur och dessutom några ytterligare hjärnstrukturer kopplats upp på nätet, kan det tydligare börja kunna särskilja sig själv från andra. Det kan därför delta i mer komplexa interaktioner och lägger grunden till det Stern (1995) kallar ett kärnsjälvet och en mer distinkt yttervärld. Från 7-9 månaders ålder, då än mer av hjärnan kopplats upp, börjar barnet medvetet förstå att det själv och därmed också andra har en inre värld – det får och fördjupar en förnimmelse av ett subjektivt själv.

Gradvis tillkommer under dessa perioder ett mer utvecklat minne för episoder och vad som hör till dem. Stern (1992) beskriver det som (procedu-rella) minnen som är löst sorterade, liksom lagda i kuvert (pre-narrative envelopes). Först vid 2 års ålder och framåt kan vi bilda symboler och därmed så småningom lägga grunden till ett berättande (narrative) själv och ett episodiskt minne.

Vi vet att minnet fram till skolåldern är ganska skört och lätt kan ändras genom vad barnet får höra. Vi t.o.m. formar episodiska minnen utifrån olika rudiment från verkligheten för att kunna få en övergripande förståelse för våra liv. (Vi kallar dem screen memories eller bara falska minnen, om vi inte kan finna någon reell grund för dem, samtidigt som vi vet att de har en viktig och strukturerande funktion för det symboliserande (berättande) självet.)

Vi kan se det semantiska minnet som den rest som återstår av ursprungliga episodiska minnen, minnesspår som blivit så upprepade i verkligheten, drömmen eller fantasin att de inte längre är intressanta eller överhuvud taget möjliga att minnas i vilka sammanhang de uppstod. Det bara är så. Ursprungligen var dessa handlingar eller objekt kopplade till affekter, personer som väckte dem och tankar - kognitivt innehåll - i samband därmed. Nu är träden, huset, fadersbilden bara faktiskt där, kanske förknippade med en knappt urskiljbar känsloton. Det finns ingen helt neutral begreppsvärld eller kunskap.

Förändringen av kärnsjälvet genom psykoanalys

Många, liksom jag, menar att vi också under vårt vuxna liv med hjälp av psykoanalys/terapi något kan förändra denna, genom sin konstruktion, för medvetandet absolut oåtkomliga världsbild; den självorganisation som motsvarar det Stern benämner det begynnande självet och självbilden hos det senare "anlagda" kärnsjälvet.

Jag åsyftar här inte processen när patienten under analysen blir medveten om bortträngda minnen eller världsbilder och till följd därav medvetet och omedvetet kan evaluera dessa och så förändra sin livssyn. Jag tänker på de mer grundläggande skikt utifrån det vi kallar karaktär och i viss mån temperament utgår (Derryberry & Reed, 1994).

Vad jag förstår har man kunnat visa att spädbarns- och barnpsykoanalys/psykoterapi kan förändra kärnsjälvet. Det gäller även metoder i vilka man tillsammans med modern direkt arbetar med barnet för att bl.a utveckla dess affektmotorik.

Hos vuxna kan vi, under en djupgående psykoanalys eller psykoterapi, ibland se hur kärnsjälvet förändras: En förändring av upplevelsen av sig själv och omvärlden uppstår. Den är självklar och inte medvetet kopplad till något eller någon utan generaliserad och objektiviserad. Om den likväl är det, knyts den i allmänhet till de primärpersonerna som fanns tillstädes under tidig uppväxt. Insikten, eller bättre

förändringen, omedvetandegörs. Vi kan emellertid också se skörheten i denna förändrade själv- och världsbild, om något allvarligt skulle påverka analysen. Om den avbryts prematurt, eller om andra intressen förhindrar att analysen får fortskrida obehindrat under åren som följer dess avslut. Det kontinuerliga efterarbetet och konsolideringen av minnet av den psykoanalytiska processen, ”det psykoanalytiska barnet” förändras då och sannolikt förändras också det episodiska minnet av analysen.

Vi vet att hjärnstrukturen hippocampus behövs som en aktiv koordinator mellan olika hjärncentra under flera år för att ett (deklarativt) minne överhuvud skall kunna ”fästa sig” i oss (Squire & Kandel, 1999).

Det som byggs in är inte bara alla stunder då patienten upplevt tillit till ett nytt sätt att vara sig själv med analytikern, i meningen ’vara själv med annan’, utan i synnerhet hur patienten bär dessa erfarenheter utanför sessionerna samt hur hela det symboliserande självet handhar dem under sömnen – och drömmen – där troligen omformningen av självet sker.

Ovan har jag sökt visa på en slags topografisk skiktning av självet i dess icke medvetna aspekter, utifrån observationer av spädbarn och med användning av ett neurovetenskapligt, evolutionärt och ontogenetiskt synsätt – en skiktning som naturligtvis både kan börja tidigare i utvecklingen och kan beskrivas mer differentierat – och på det sättet visat på omedvetna domäner av kvalitativt olika slag med en koncentration på den senare delen av fosterlivet och de första månaderna som spädbarn.

Vi kan ha Freuds analogi för att förklara uppkomsten av psyket i åtanke; att Rom flera gånger byggdes upp på ruinerna av den gamla staden (1996). Samtidigt kan vi dra paralleller till den topografiska skillnad han gjorde mellan medvetet och omedvetet. Till detta återkommer jag.

Den emotiva¹³ hjärnan

Grovt och mycket förenklat kan vi säga att de tre av evolutionen successivt frambringade systemen i hjärnan, samverkar vid bearbetningen av information och vid utformandet av handlingar anpassade för att uppnå mål i omvärlden: Det är emellertid inte så enkelt att det ena systemet är överordnat det andra, utan de utgör snarare en omfattande och svåröverskådlig enhetlig funktion med återförande system på alla nivåer.

Damasio (2003) har med hjälp av PET scan kunnat visa att emotionerna utgår från reptil- och däggdjursområdet av hjärnan. De har skilda banor och påverkar via dem neocortex både kvalitativt och kvantitativt på olika sätt. De påverkar således inte bara sinnesstämningen, utan också förmågan att tänka:

När en emotion tränger upp från det limbiska systemet hämmas samtidigt kognitionen (neocortex); det sker vid stark positiv känsla (happiness), vid vrede ytterligare något och vid nedstämdhet (sadness) rejält. Allt detta känner vi igen som kliniker. Panksepp och Liotti (2003) har visat att samma förhållande gäller vid sexuell upplevelse av lust. Även om det är viktigt att få kontakt med och uttrycka emotioner (affektmotoriska schemata) och drifter, sker det avgörande integrationsarbetet i ett tillstånd när man kan ’känna-tänka’ och inte befinner sig i affekt (Ramberg, 1999).

I trots av det ovan sagda menar Panksepp att reptil- och däggjurshjärnan utgör en funktionellt någorlunda avgränsad del av hjärnan med egna motiv, drifter, emotioner och tendenser till handling, vilka alla tillsammans driver våra liv. Den är emotiv. Denna del skulle kunna utgöra den neuroanatomiska grunden för Freuds system Det Omedvetna i dess dynamiska aspekt.

”Grovt förenklat och reduktionistiskt!” (Moore & Fine, 1990), skulle många med rätt kunna säga, men det är en tanke värd att undersöka.

Drift och instinkt

Den ryske neurologen Luria¹⁴, som ursprungligen var påverkad av Freud och Piaget (och grundlade ett psykoanalytiskt institut), men som sedan lämnade psykoanalysen, ansåg liksom den förre, att de psykiska funktionerna inte kunde lokaliseras till någon bestämd del av hjärnan. Han gav som exempel respirationen som inte kan lokaliseras enbart till lungorna. Dit hör också andra organ såsom hjärnan, som orkestrerar samordningen, luftvägarna, hjärtat och blodkärlen. Samt inte minst cellerna (huvudsakligen mitokondrierna) där syret frikopplas och koldioxiden binds för att transporteras ut ur kroppen. Skadas något av

de ingående organen påverkas respirationen mer eller mindre allvarligt, eller så fungerar den inte alls.

Detsamma gäller driften (Trieb, drive) som i detta sammanhang kan sägas motsvara organismens agens och är ett av den levande organismens nödvändiga attribut. Den kan därför inte lokaliseras till ett organ men är, beroende på organismens aktuella inre tillstånd, mer eller mindre tvingande. Den driver människan ut ur sin narcissistiska position för att söka tillfredsställelse hos objekt utanför sig själv. Det finns olika behovsdetektorer för t.ex. hunger, törst och sexuella behov (appetitive drives) (Solms & Turnbull, 2002). De är troligen inte helt specifika för sina respektive behov, utan adderar upp sig till ett gemensamt driftstryck. Det senare aktiverar en instinkt¹⁵, (det Dopaminstyrda) Söksystemet. Figur 1 visar Jaget och dess förhållande till andra komponenter i Freuds metapsykologiska teori från 1923. Figur 2 visar den neurofysiologiska parallellen till ett av Jagets instinkter; Söksystemet.

Figur 1. Jaget i dess dynamiska aspekt. (Fritt från Solms).

Figur 2. Det Dopaminstyrda Söksystemet.

Det avsöker omvärlden på möjliga objekt utifrån en positiv förväntan, ett slags 'cruising', menar Solms (2003), där man i fantasin och verkligheten provar olika sätt att tillfredsställa sig. Det har således inget i förväg utsatt mål. Om individen finner ett lämpligt (och villigt) objekt kopplas Lustsystemet in och ett aktivt (konsummatoriskt) beteende för att tillfredsställa sig vidtar. Om tillfredsställelse uppnås, upphör Söksystemet att vara aktivt.

Det Onåbara Omedvetna. Livs- (Libido) och Dödsdrift (Destrudo)

På detta sätt lär sig individen vilka objekt som ger tillfredsställelse, d.v.s. väcker lust, och vilka som väcker olust. Det nyfödda barnet skapar snart inom sig en karta av yttrevärlden i form av lust och olustfyllda objekt. Eftersom dessa präglas in först och så att säga ligger djupast, påverkar de de senares prägling. Den första tiden får därför en avgörande betydelse för barnets senare utveckling av mål i livet.

Målet för sökandet är således i början oklart. Omgivningens svar bestämmer vad som kommer att bli barnets framtidens karta.

Under denna period läggs säkerligen inte bara grunden för vilka objekt som är lust- och icke lustfyllda, och i vilket avseende de är det. Grunden läggs troligen även för barnets framtida förhållningssätt inom uppväxttriangeln. Vi vet (tentativt) att barnets sätt att motoriskt förhålla sig i livmodern är karaktäristiskt för hur det senare förhåller sig mentalt (Piontelli, 1992). Vi vet också att barnet redan under de första dygnen kan urskilja föräldrarna och därför snart också grovt kan uppfatta arten av deras relation till varandra och så lägga en grund för senare oidipala förhållningssätt.

Det optimala är naturligtvis att tillfredsställelsen uppnås i en social situation, i ett 'vara med annan', som i sin tur väcker ytterligare nyfikenhet och lust på den Andre o.s.v., allt i en socialt integrativ spiral. Man har visat att en sådan spiral mellan barnet och den Andre har en positiv inverkan på hjärnans utveckling (Schore, 1994; Emde, 1983).

Men det finns också mindre funktionella svar, där för tidig eller påtvingad fysisk tillfredsställelse, föräldrarnas erotisering (Fairbairns Eggande objekt) eller överbeskydd kan hindra barnet att utveckla en förmåga att medelst Sök-systemet upprätta och uppsöka andra mål, vilket i sin tur hindrar barnet att upprätta en stabil upplevelse av eget agens.

Vi kan här se paralleller till de teorier vi använder för att beskriva hur en inre värld utvecklas; ett lekutrymme (Winnicott, 1995), potential space (Ogden, 1986) som senare via lek gradvis ger plats för övergångsobjekt, som i sin tur föregår inre mer utvecklade objektrelationer.

Om barnet inte finner tillfredsställande svar utanför sig självt uppstår besvikelse och tomhet (Bion, 1993; Ramberg, 2001). Det leder till att barnet söker sig till mer eller mindre narcissistiska lösningar för att kunna upprätthålla sin inre balans, såsom försök att med själverotisering tillfredsställa sina behov (hjärnan frigör ämnen med någorlunda likartad verkan), utverkar fysisk smärta i stället för att uppleva övergivenhet eller otillfredsställda fysiska behov. Det kan i sin tur leda till att det vill använda sig av hårda s.k. autistiska objekt (Tustin, 1981) eller svälja (Chasseguet Smirgel¹⁶) hårda objekt i stället för mjuka. I vuxen ålder uppstår kanske psykosomatiska symtom (Taylor, 1987) eller en tomhet som till varje pris måste fyllas och det snabbt, vilket ofta är en bakomliggande orsak till missbruk (Khantzian, 2003).

Alla barnens försök att vara i sitt agens (vars subjektiva motsvarighet är tilltro och grundläggande tillit till livet) leder till att det upprättar en inre karta över sina mål som senare blir till livsmål. Den kartan har, som beskrivits, präntats in långt innan barnet hade förmåga att genom symbolisering kunna reflektera över om det var bra objekt och därför värda att behålla på kartan. Den inre kartan efterlevs som en självklarhet.

Om barnet har en karta med många bristfälliga eller negativa mål, kommer det att söka upp negativa omständigheter, och ge rationaliserade skäl därtill. En förklaring, tycker jag, så god som någon till de fenomen som ligger till grund för Freuds Dödsdrift. Dessa senare former eller ingredienser i kärnsjälvvetandet kan inte nå medvetandet. De är anlagda innan det vi menar med minnet (det prenarrativt procedurerna och episodiska) var utformat.

Det Omedvetna med dess primärprocess

Det många av oss hänför till Det Omedvetna, det som lyder under primärprocessens lagar, har uppstått under tidsperioden 1 1/2 till 6 års ålder (ung. motsv. perioden för Piagets preoperationella tänkande) under vilken tid vi gradvis börjar symbolisera och därför också medvetet börjar kunna minnas (deklarativt minne, Christianson, 2002¹⁷).

Under denna period formas de (affekt-kognitiva) världsbilder som vi vanligtvis beskriver som hörande till Det Omedvetna (Basch, 1977) och som vi delvis kan återskapa under dröm, hypnos och analys. Förutom de minnen vi trängt bort senare i livet är detta den del av Det Omedvetna som vi kan få åtgång

till. Att vi inte minns denna värld nu och heller inte kan leva i den beror på att vi lever utifrån neocortex överordnade perspektiv där den limbiska barkens neuronala system gradvis förändrats till följd av de neuronala omvandlingar som den överordnade hjärnbarken och den övriga tillväxten av hjärnan åstadkommit. För att återvända till Freuds liknelse om utvecklingen av psyket och Rom. Den ursprungliga staden (senare fostertid och de första månaderna) finns det inga direkta spår av, en senare kan man se spåren av i form av rester av stadsmuren och andra ruiner (Den limbiska hjärnbarkens världsbild och det bortträngda omedvetna). Vid en ännu senare ombyggnad av staden har man använt sig av nytt material men också av det från den allra tidigast anlagda staden. Jag tänker på Freuds Förmedvetna. Det som en gång symboliserats på en högre, verbal nivå, och därefter trängts bort, är en aspekt av självet som kan vara lika svår att nå som kärnsjälvet.

Vi kan således särskilja åtminstone två nivåer inom Detet: Den onåbara delen som överhuvud taget inte kan återkallas i medvetandet och som utgör grundbulten till livets djupa motivation.

Den andra nivån är den som många tänker på, när de talar om Det Omedvetna och primärprocessen. Om man räknar in Det Förmedvetna, finns det tre omedvetna nivåer i psyket.

Jaget har en selektivt hämmande och bedömande funktion

Om reptil- och däggdjursdelen av hjärnan utgör grunden för Det Omedvetna är då grunden för Jaget neurocortex?

Ja, på ett sätt: De senare uppkomna delarna av cortex, prefrontal- (som täcker främre och undre delen av pannloben) och parietalloberna (som täcker en del av hjässloben), är intressanta härvidlag.

Figur 3. Information från ögat, örat och huden anländer till primärsensorisk bark på occipital-, temporal- respektive parietalloben. Denna information bearbetas vidare i unimodal parasensorisk cortex – alltså de ytor som ligger i omedelbar anslutning till respektive primärsensorisk bark. Integration och abstraktion av sinnesdata från olika modaliteter äger rum i polymodal hjärnbark. Information från unimodal och polymodal parasensorisk cortex kan gå in i det limbiska systemet via de paralimbiska cortexytorna. På frontalloben ses primärmotorisk cortex, regionen strax framför är premotorisk hjärnbark. (Från Hansen, 2000)

Grovt beskrivet används höger parietalcortex för vår orientering i omvärlden medan vänster utgör en grund för den symboliserande aktiviteten.

Frontalcortex innehåller redan utformade tanke- och handlingsprogram. Om man t.ex. är tvångsmässig (perserverar etc) upprepar man ideligen samma tankar och har en oförmåga till att forma några nya. Det är bara "mer av samma". Då har man "fastnat" i detta område. Frontalloben utgör underlaget för en utförande, icke kreativ instans.

Mark Solms har hypotesen att prefrontalloben (se fig. 3) utgör den neuroanatomiska grund som motsvarar den psykiska instansen Jaget i dess dynamiska aspekt (att särskilja från den deskriptiva, där olika jagfunktioner ingår). Här tar hjärnbarken emot emotioner från det limbiska systemet och kan samtidigt reflektera över dem. Denna del utgör en central för påverkan och förändring av Mind.

Dels hämmas här det limbiska systemets anlopp på Mind, så att primärprocessen inte kan ta över. Dels kan systemet just i kraft av hämningen ge en möjlighet för andra system att med sin information möta den av emotioner präglade information som det limbiska systemet har att erbjuda. Här kan en evaluering göras av inkommande tvingande motivkrafter och de emotioner som därvid väckts och jämföras med minnesspår från tidigare erfarenheter. Allt detta sker utifrån Jagets nuvarande bedömning av den yttre och inre situationen – realitetsprincipen.

Det har uppstått en plats mellan perception och handling som Freud uttryckte det.

Enligt Solms (2003) sätt att se sker det först en selektion: Den ventro-mediala delen av cortex väljer enbart ut det som Jaget bedömer att det kan klara av. Lustprincipen har i denna arbetshypotes inte riktigt samma funktion som vi i förstone kanske brukar föreställa oss. Dess huvuduppgift är att hindra det material, som Jaget inte tål, att komma fram. Detta kondensat av motivkrafter och emotioner kommer därför inte att bearbetas. I stället kan det ta sig fram på annat vis, såsom genom att utveckla symptom eller i

form av felhandlingar etc.

I den dorsolaterala delen (övergången tinningen hjässan) vidtar ytterligare en hämning som tillåter materialet att förbinda sig med information från andra delar av hjärnan, och en bearbetning möjliggörs. Först därefter vidtar förberedelser för handling, vilket i det här sammanhanget kan betyda förberedelse till konkret handling eller symboliskt tänkande.

Vart tog överjaget vägen?

Freud har inte klart utsagt någon överjagsinstans på samma sätt som han gjort det för Detet och Jaget. Det arkaiska överjaget torde motsvaras av den ventromediala delen av prefrontalcortex's arbete att hålla undan de skrämmande emotioner som jaget inte kan tolerera. Medelst psykiskt arbete kan vi lära oss att återuppleva en del av de emotioner som varit intolerabla och Jaget kan då lära sig bedöma om den yttre situationen är lika skrämmande som under den tidiga barndomen. Om inte kan Jaget hämma Detet (amygdala i detta fall) så att den emotionen inte väcks upp vid liknande tillfällen i framtiden. Det fordras emellertid en aktiv hämning eftersom ett sådant minnesspår aldrig utplånas (LeDoux, 1994).

När Jaget inte kan hålla emot översvämmas det av emotioner

Solms hypotes har vidimerats på många sätt, bl.a. genom drömforskning (Solms, 1997). Vi kan se att under drömmen avtar aktiviteten i dorsolaterala delen av cortex och vi har då ett mindre kritiskt fungerande Jag. Vi kan därför se att drömmarna visserligen ofta är berättande men att de samtidigt äger en bristande realitet (NREM-fas¹⁸) och oftast har karaktären av önskedrömmar¹⁹. Det finns också drömmar av en mer primitiv karaktär (REM-fas) som är helt ologiska och präglade av delobjektstänkande (ett attributivt i stället för relationellt tänkande²⁰). Dessa uppstår till följd av att hjärnan då har en högerdominans och därför befinner sig i närmare kontakt med det limbiska systemet (än t.ex. under dagen då vänster hemisfär dominerar).

Här råder således ett tänkande som följer primärprocessens regler. Inte underligt, eftersom Freud till stor del utgick från sitt arbete med drömmar då han beskrev primärprocessen (1996).

Vad säger då Freud närmare om det omedvetnas egenskaper? (2002)

1. det tolererar motsatser
2. det är tidlöst
3. den psykiska realiteten är viktigare än verkligheten
4. det följer primärprocessens regler:
 - a. lätttrölig katexis
 - b. förtätning och förskjutning
 - c. symbolisering
 - d. önskeuppfyllande

Solms och andra²¹ har också undersökt patienter med Korsakoffs syndrom; en samling av olika symptom som kan utvecklas till följd av en hjärnskada orsakad av ett brutet blodkärl, en hjärntumör eller ett långvarigt spritmissbruk. Därvid är prefrontalcortex till stor del satt ur spel, varför den ovanstående beskrivna hämningen i stort är borta och patienten därför huvudsakligen lever i primärprocess.

Hjärnskadan resulterar dessutom i en oförmåga att bilda (eller, har det visat sig, snarare en oförmåga att återkalla) minnen och påverkar också negativt redan bildade minnen. Då personen saknar Jagets självkritiska fakultet (bortfall av dorsolaterala delen av prefrontala cortex), och vill dölja sin belägenhet både inför sig själv och andra, börjar han konfabulera: Han skapar egna minnen när han inte finner några egna. Genom illustrativa exempel har Solms/Kaplan-Solms visat att konfabuleringen inte är något passivt fenomen: Personen förnekar aktivt att han halvt medvetet eller omedvetet vet om sin situation, vilket omedelbart följs av en förvrängd bekräftelse som bekräftar att han gör det likväl. Allt detta innebär att innehållet i konfabulationen är konflikt- och meningsfyllt och visar på en människa som någonstans är medveten om sin svåra och irreparabla situation. Han kan också uttrycka sin utsatta situation på andra sätt,

t.ex. genom att berätta om sitt fiktiva adoptivbarn som har oerhörda svårigheter och som han inte vet hur han skall kunna hjälpa (Feinberg, 2001). Han har således ett svagt och bristfälligt, men likväl fungerande, Jag.

Det defekta Jaget släpper dessutom fram för Jaget tidigare oacceptabelt material (den vetromediala delen), d.v.s. tidigare omedvetet material som ytterligare adderar sig till hans för stunden svåra psykiska situation.

Hans värld levs nästan helt i primärprocess där det inte råder någon tid. Det finns motsatta känslor och tankar samtidigt, utan att han för den skull ser några problem med det. Allt detta snabbt skiftande tankeinhåll är invävt i en skör bädd av massivt önsketänkande.

Sammanfattning

Principiellt gäller att varje högre utvecklingsnivå hos hjärnan hämmar den lägre samtidigt som båda omformas något under processen.

Reptilen föds med grundläggande tvingande behov – drifter eller motivkrafter – såsom hunger, törst och sexualdrift.

Hos däggdjuret tillkommer nya motivkrafter såsom behovet av tillhörighet. Dessutom har evolutionen utvecklat emotioner, fast utformade kom-mandosystem, som aktiveras när den yttre omgivningen påkallar det.

Den på detta sätt uppkomna organisationen kan vi kalla Detet, dess funktion för Det dynamiskt Omedvetna. Den ena delen är till följd av sin konstruktion onåbar för vårt medvetande och utformas under fostertiden och de första månaderna av livet. Den andra delen av Det Omedvetna kan vårt medvetande under vissa betingelser få kontakt med. Det gäller under drömmen och vid vissa hjärnskador, men också under analytisk eller annan psykoterapeutisk behandling. Detta Omedvetna innehåller de första föreställningarna om oss själva i vårt möte med omvärlden. I denna värld styrs vi till största delen av primärprocessen.

Människan utvecklar kring födseln ett primitivt Jag, som utvecklas vidare allteftersom hjärnan gör det. Dess uppgift är att se till att vi inte översvämmas av Detets drifter och emotioner, utan kan samordna dem med tidigare utvecklad kunskap och därigenom finna ett aktivt och konstruktivt sätt att förhålla oss till omvärlden och samtidigt tillfredsställa våra behov.

Den beskrivning jag gjort av hjärnans utveckling och funktionssätt visar en, i min mening, övertygande parallell till den del av Freuds metapsykologi som jag valt att använda i denna artikel.

Undersökningar som denna har visat att mycket av psykoanalytisk teori på detta sätt kan bekräftas av neurovetenskapens fynd.

Det finns all anledning att tro, och det har redan visat sig, att psykoanalysen, som rör sig inom subjektets domän, och neurovetenskapen, med dess inriktning på experiment och saklig objektivisering, kan befrukta varandra.

Fotnoter:

¹ Organisationen är närmare beskriven i Psykisk Hälsa 2003:2

² Finner ej artikeln. Se dessutom Bateson (1972) s. 84.

³ Den senare finns på svenska som Ande och Natur. Han är emellertid svåröversatt och jag tror att man faktiskt vinner på att läsa honom på originalspråket. Det är hans tankegångar som i förstone kan te sig svåra, inte hans ord. På svenska finns också (1998, red. Graffman) Mönstret som förbinder, där en del av artiklarna från Steps finns översatta samt annat intressant material.

⁴ Som överläkare i psykodynamisk psykoterapi vid Akademiska Sjukhuset i Uppsala höll jag ett föredrag

på Psykiatrisektionen våren 1995 där jag utgick från Damasio's 'somatic marker'-hypotes som förbindande länk mellan psyke och kropp. Jag modifierade innehållet något vid ett föredrag på Psykologen i Lunds årliga Freudföreläsning. (Se för övrigt Travel et al., 2000).

⁵ Se också diskussion i Ramberg (1992) Tänkbart.

⁶ Jag tänker på gruppen kring Kächele och det arbete som påbörjades på I.P.A.s internationella konferens i Sorrento 2003, där grupper från olika riktningar, även utanför IPA, undersökte vad man gemensamt anser vara bra analytisk teknik oberoende av tillhörighet (se f.ö. Hamilton.V (1996).

⁷ se bl.a. utvärdering av Rolf Sandell m.fl.

⁸ Hon är ej populär bland svenska filosofer men refereras med respekt av Stern, Edelman m.fl. Hennes bok *Filosofi i Ny Tonart*, (1952) finns att få på antikvariat men är värd ett nytryck. Den var populär på Universitetet på 60-talet och har också refererats till av Irene Matthis och Bertil Sundin. Hon har nyligen kritiserats och vänligt avfärdats av filosofen M.C.Nussbaum, som märkligt nog inte refererar till ovanstående *Mind: an essay on feeling!!*

⁹ Yoram Yovell rapporterade en undersökning om "Flashbulb"-minnen vid 4:e Neuro-Psykoanalytiska Kongressen. New York i juli.

¹⁰ Växter har dock hormonet auxin som gör att de söker ljuset.

¹¹ Liknelsen för tanken till hjärnan som en dator vilket som sagts inte är en bra liknelse. Det som avses är att denna del av hjärnan först då kan tas i bruk.

¹² Vi tror oss numera också veta att det barnet ser ske med andra också blir till en del av dess egen egen beteendearsenal (Rizzolattis spegelneuron: monkey see, monkey do) trots att barnet inte själv är involverat. Det kan säkerligen vara på det sättet i en viss mening. Det finns dock en skillnad. Det har inte skett genom att barnets agens varit aktivt.

¹³ Ett nytt ord? Kanske. I vilket fall tycker jag det är bättre än den emotionella hjärnan som ger en självrefererande, lite "nervig" konnotation, Detta ord implicerar riktad handling!

¹⁴ Solms, Kaplan-Solms ger en översiktlig beskrivning av Lurias betydelse i sin bok.

¹⁵ så kallad för att skilja den från drift av Solms under ett föredrag vid 4:e Neuro-Psykoanalytiska Kongressen New York, juli 2003. I hans och Turnbolls bok beskrivs däremot denna instinkt (i likhet med Shevrin) som Driften, vilket kan väcka en viss förvirring. Sök-systemet beskrivs av Panksepp som en av emotionerna, liksom också leken, vilken vi ju beskriver som en av våra grundläggande instinkter. Jag har följt Solms sista beskrivning vilken jag tycker tydliggör skillnaden mellan drift och instinkt. Den senare avgränsad, den förra mer plastisk till sin karaktär.

¹⁶ Föredrag i Stockholm 1994 (?)

¹⁷ hippocampus, som är nödvändig för att länka samman alla processer till ett episodiskt och därmed personligt minne, börjar fungera vid 2 års ålder och är inte är utvecklad förrän vid 6 års ålder (Squire & Kandel, 1999).

¹⁸ EEG mönster som avspeglar kvalitativt olika drömperioder. Se Ramberg (1998).

¹⁹ Mardrömmar är ju ett undantag från regeln. Se Stern, M.M.

²⁰ För ett mer teoretiskt och naturvetenskapligt utvecklat tänkande kring Jaget och Det Omedvetna, se Brakel, et al.

²¹ Solms och Turnbull presenterade material på den neuropsykoanalytiska kongressen i New York, juli

2003

Litteraturlista:

- Basch, M.F. (1977). Developmental psychology and explanatory theory in psychoanalysis. I: *The Chicago Institute for Psychoanalysis*. Vol. 5. New York: International University Press.
- Bateson, G. (1979) *Mind and Nature*. New York: Bantam Books.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind*. New York: Ballantine Books .
- Bateson, G. (1998. red. Graffman). *Mönstret som förbinder*. Stockholm: Mareld.
- Bion, W.R. (1993). *Vid närmare eftertanke. Psykoanalytiska studier*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Brakel, L.A.W., Kleinsorge, S., Snodgrass, M., & Shevrin, H. (2000). The Primary Process and the Unconscious: Experimental Evidence Supporting Two Psychoanalytical Presuppositions. *Int. J. Psychoanal.* 81, 553.
- Bucci, W. (1997). *Psychoanalysis & Cognitive Science. A multiple Code Theory*. New York: the Guilford press.
- Christianson, S.-Å. (2002). *Traumatiska minnen*. (3d Ed.). Natur & Kultur.
- Damasio, A. (1994). *Descartes Error*. New York: Putnam.
- Damasio, A. (2003). *Looking for Spinoza. Joy, Sorrow and the Feeling Brain*. London: William Heinemann.
- Derryberry, D., & Reed, A.M. (1994). Temperament and the self organization of personality. *Development and Psychopathology*. 6:653-676.
- Edelmann, G. M. (1992). *Neural Darwinism. The Theory of Neuronal Group Selection*. New York: Basic Books.
- Emde, R. (1983). The prerepresentational self and its affective core. *The Psychoanal Study of the Child*, 38: 165-192. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
- Farbairn W.R.D. (1944). Endopsychic Structure'considered in Terms of Object Relationships i (1952) *Psychoanalytic Studies of the Personality*. London: R.K.P.
- Feinberg, T.E. (2001). *Altered Egos. How the Brain Creates the Self*. Oxford. Univ. Press.
- Freud, S. (1996). Drömtydning. *S. Skr. II*. Sthlm: Natur & Kultur.
- Freud, S. (1996). *S.E. XXI*: 69–71. London: The Hogarth Press.
- Freud, S. (2002). Jaget och Detet; Det Omedvetna *S. Skr IX*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Fuster, J.M. (1997). *The Prefrontal Cortex*. N.Y.: Lippincott Raven Publ.
- Hamilton. V. (1996). *The Analyst's Preconscious Mind*. Analytic Press.
- Hansen, S. (2000). *Från neuron till neuron*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Havnesköld, L. & Risholm Mothander, P. (2002). *Utvecklingspsykologi. Psykodynamisk teori i nya perspektiv*. (2:a upplagan). Stockholm: Liber AB.
- Hoffmeyer, J. (1997). *Livstecken, Betydelsens Naturhistoria*. Stockholm. Bonnier Alba.

- Kandel, E., Schwartz, J. H., & Jessel, T. M. (1991). *Principles of Neural Science*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Khantzian, E.J. (2003). Addictive Vulnerability. *Neuro-psychoanalysis*. Vol 5, No 1.
- Langer, S. (1952). *Filosofi i Ny Tonart*. Uppsala: A och W & Gebers. Eng. (1942) *Philosophy in a New Key*. NY: O U P.
- Langer, S. (1953). *Feeling and Form: A Theory of Art*. N.Y. Charles Scribner's Sons.
- Langer, S. (1967/72). *Mind: an essay on human feeling, vol 1,2,3*. London: Johns Hopkins Press.
- LeDoux, J.E. (1994). Emotion, Memory and the Brain. *Scientific American*. June.
- Levin, F. M. (1991). *Mapping the Mind: The intersection psychoanalysis and neuroscience*. Hillsdale, New Jersey: The Analytic Press.
- Luria, A.R. (1973). *The Working Brain*. Basic Books.
- Matthis, I. (1997). *Den tänkande kroppen*. Stockholm: Natur & Kultur.
- MacLean, P. (1978). A Mind of Three Minds: Educating the Triune Brain i Chall, J., & Mirsky, A. *Education and the Brain*. Chicago: Chicago Univ. Press.
- Molander. (1983). *Vetenskapsfilosofi. Thales*
- Moore, B.E., & Fine, B.D. (editors, 1990). *Psychoanalytic Terms & Concepts*. New Haven. (Se t.ex. om Ego s. 91). The American Psychoanalytic Association and Yale Univ. Press.
- Mrzljak, L., Uylings, H.B.M., Van Eden, C.G., & Judás, M. (1990). Neuronal development in human prefrontal cortex in prenatal and postnatal stages. *Progress in Brain Research*, Vol. 85.
- Nussbaum, M.C. (2001). *Upheavals of Thought*. Cambridge Univ. Press.
- Ogden, T.H. (1986). *The Matrix of Mind*. New Jersey: Jason Aronson.
- Olds, D.D. (2000). A Semiotic Model of Mind, *JAPA*, 48/2.
- Olds, D.D. (2003). Affect as a Sign System. *Neuro-psychoanalysis*, vol. 5:1.
- Panksepp, J. (1998). *Affective Neuroscience. Foundations of Human and Animal Emotions*. Oxford Univ. Press.
- Panksepp & Liotti. (2003). *Biologic Psychiatry*. Wiley and Sons.
- Piontelli, A. (1992). *From Featus to Child*. London: Tavistock clinic/Routledge.
- Ramberg, L. (1987). Kroppens roll i personlighetsutvecklingen. i Wrangsjö, B.(red.). *Kroppsorienterad psykoterapi*. Sthlm: Natur & Kultur.
- Ramberg, L. (1992). *Tänkbart – om individuation och tillhörighet*. Stockholm: Mareld.
- Ramberg, L. (1998). *Minnesinlagring, symbolisering och drömmar*. *Insikten* 3/98.
- Ramberg, L. (1999). *Det symboliserande självet*. i Wrangsjö, B. (Red.). *Barn som märks*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Ramberg, L. (2001). *Om införlivande av nya objekt*. *Insikten* 1/01.
- Reiser, M. (1994). *Memory in Mind and Brain: What Dream Imagery Reveals*. New Haven, Yale.
- Rizzolatti, G., & Arbib, H. (1998). Language within our Grasp. *Trends Neuroscience* 21: 188-194.
- Sandell, R., & Schubert, J. (1997). Långtidspsykoterapi och psykoanalys vinner i längden. *Insikten*; 1997:3, 55–59.

- Shevrin, H. (1999). Commentary in *Neuro Psychoanalysis* Vol 1:1, 55-60.
- Schore, A. (1994). *Affect Regulation and the Origin of the Self*.
- Kaplan Solms, K., & Solms, M. (2000).—*Clinical Studies in Neuro Psychoanalysis*. London: Karnac Books.
- Solms, M., & Saling, M. (1990). *A moment of Transition*. Karnac Books.
- Solms, M. (1997). *The Neuropsychology of Dreams*. Mahwah, Lawrence Erlbaum Associates. Vision.
- Solms, M., & Turnbull, O.H. (2002). *The Brain and the Inner World: An Introduction to the Neuroscience of Subjective Experience*. Karnac, London.
- Solms, M. (2003). Föredrag vid 4:e Neuro-Psykoanalytiska Kongressen, New York: juli.
- Squire, L.R., & Kandel, E.R. (1999). *Memory. From Mind to Molecules*. N.Y: Scientific American Library.
- Stern, D. (1992). The Pre Narrative Envelope: An alternative view of "Unconscious Phantasy" in Infancy. *Bull. Anna Freud Centre*. 15.
- Stern, D. (1995). *Spädbarnets interpersonella värld*. Sthlm: Natur & Kultur.
- Stern, L. B. (ed. 1988). *Repetition and Trauma. Toward a Teleonomic Theory of Psychoanalysis*. Max M. Stern.
- Taylor, G. (1987). *Psychosomatic Medicine and Contemporary psychoanalysis*. Madison, Connecticut: Int. Univ. Press.
- Tomkins, S. S. (1988). *Affect, Imagery, Consciousness*, Vol. I. N Y: Springer Publishing Company.
- Travel, D., Bechara, A., & Damasio, A. (2000). Decision Making and the Somatic Marker Hypothesis. I Gazzaniga, M.S. (Ed.), *The New Cognitive Neurosciences*. (2nd ed.). London: MIT Press.
- Turnbull, O. H. (2003). *Emotion, false beliefs and the neurobiology of intuition I* (2003) Revolutionary Connections. London.Karnac.
- Tustin, F. (1981). *Autistic States in Children*. London: RKP.
- Winnicott, D.W. (1995). *Lek och verklighet*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Winson, J. (1985). *Brain and Psyche*. Garden City. New York: Anchor Press.
- Yoram, Yovell. (2003). Föredrag vid 4:e Neuro-Psykoanalytiska Kongressen. New York, juli.